

Қазақ фольклорындағы әйелдер бейнесі

ЖАРИЯЛАНДЫ
23.05.2026

СІЛТЕМЕ
https://bilimger.kz/188905/

Кушекбаева Жанна Нағашыбайқызы

Жетекшісі: **Рахимов Берік Серікбайұлы**

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды зерттеу университеті

Филология факультеті

В016 Қазақ тілі және әдебиеті мұғалімдерін даярлау

Ко-23-5к (2курс)

Аннотация

Бұл мақалада қазақ фольклорындағы әйелдер бейнесінің қалыптасуы мен олардың қоғамдағы рөлін айқындайтын ерекшеліктер қарастырылады. Эпостық жырлар, аңыздар, мақал-мәтелдер арқылы әйелдер бейнесі талданады. Әйелдер образы тек отбасы шеңберімен шектелмей, батырлық, даналық және рухани құндылықтардың символы ретінде көрсетіледі. Мақалада нақты мысалдар мен дәлелдемелер арқылы әйелдердің қоғамдағы орны мен олардың фольклордағы рөлі сарапталады.

Кілт сөздер: қазақ фольклоры, әйелдер бейнесі, эпостық жырлар, аңыздар, мақал-мәтелдер, қоғамдағы рөл.

Қазақ халқының фольклоры – ұлттың рухани байлығының басты бөлігі. Фольклорда әйелдердің бейнесі ерекше орын алады. Қазақ мәдениетінде әйелдер отбасының тірегі, ақылшы және қоғамды тәрбиелеуші ретінде бейнеленеді. Сонымен қатар, фольклор арқылы қазақ әйелдерінің рухани күші, батырлығы, ақылдылығы және даналығы дәріптеледі. Бұл мақалада әйелдер бейнесін талдау арқылы олардың қазақ қоғамындағы мәртебесін ашып көрсетеміз.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

1. Әйелдер бейнесінің фольклордағы негізгі ерекшеліктері

Қазақ фольклорында әйелдер образы бірнеше негізгі категорияларға бөлінеді:

- Ана бейнесі: Ана фольклорда мейірімділік, қамқорлық және сүйіспеншіліктің символы ретінде көрінеді. Мысалы, «Қобыланды батыр» жырында Қобыландының анасы ұлының тағдыры үшін алаңдаған дана тұлға ретінде сипатталады. Ол ұлын батырлыққа тәрбиелеп, өмірлік жолын бағыттайды.

- Жар бейнесі: Әйел фольклорда сүйген жар, адал жар ретінде сипатталады. «Қыз Жібек» жырындағы Жібек бейнесі нәзіктік пен парасаттылықтың көрінісі. Ол өзінің сүйген адамына адалдық танытып, махаббаттың шынайылығын көрсетеді.

- Батыр әйелдер: Қазақ эпосында әйелдер тек отбасының ұйытқысы ғана емес, сонымен қатар ел қорғаған батырлар ретінде де көрінеді. «Алпамыс батыр» жырындағы Гүлбаршын бейнесі елінің абыройын сақтаған қайсар әйелдің символы болып табылады.

2. Мақал-мәтелдердегі әйел бейнесі

Мақал-мәтелдерде әйелдің рөлі отбасы және қоғамның негізгі тірегі ретінде сипатталады:

- «Анаңды Меккеге үш арқалап апарсаң да, қарызынан құтыла алмайсың» – бұл мақал ананың мәртебесін, оның бала үшін маңыздылығын көрсетеді.

- «Жақсы әйел – ырыс, жаман әйел – ұрыс» – бұл сөздер әйелдің отбасындағы тұрақтылық пен берекенің бастауы екенін бейнелейді.

Осындай мақал-мәтелдер арқылы қазақ халқы әйелді тек отбасының ұйытқысы ғана емес, бүкіл ұрпақтың тәрбиешісі деп бағалайтынын көруге болады.

3. Аңыздар мен ертегілердегі әйелдер образы

Қазақ аңыздары мен ертегілерінде әйелдер даналықтың, адалдықтың, батылдықтың символы ретінде бейнеленеді.

- Ертегілерде: «Ертөстік» ертегісінде Кенжекей бейнесі әйелдің ақылы мен тапқырлығының көрінісі. Ол өзінің тапқырлығы арқылы қиындықтарды жеңуге көмектеседі.

- Аңыздарда: Домалақ ана аңызы әйелдердің шешендігі мен парасаттылығын дәріптейді. Домалақ ана өз даналығы арқылы ел арасындағы дауды шешіп, татулықты орнатады.

4. Әйелдер бейнесінің қоғамдық маңызы

Қазақ фольклорындағы әйелдер тек отбасы шеңберімен шектелмейді. Олар қоғамның рухани көшбасшылары ретінде танылады. Әйелдер батырларды тәрбиелеген, халықты бірлікке шақырған тұлғалар. Мысалы, Бопай ханымның образы тек ханның жары ғана емес, бүкіл халықты біріктіре алған көшбасшының бейнесі.

Әйел бейнесінің әлеуметтік маңызы

Қазақ фольклоры әйелдерді тек отбасының ұйытқысы ретінде ғана емес, қоғамдағы маңызды тұлға ретінде де көрсетеді. Әйелдің даналығы, сабырлылығы мен тәрбиелік қасиеттері ел бірлігін сақтауға әсер етеді.

- Мысалы, «Бәйбіше – тоқал» аңызында әйелдер арасындағы татулық, үлкенге құрмет пен кішіге ізет мәселелері қозғалады. Бұл аңыз әйелдер арасындағы түсіністіктің отбасының тұрақтылығына ықпалын көрсетеді.

- Сонымен қатар, «Айша бибі» туралы аңызда әйелдің махаббат пен адалдық символы ретіндегі бейнесі суреттеледі. Айша бибінің образы арқылы әйелдің рухани тазалығы мен шынайы сезімдерінің маңызы көрсетілген.

Эпостық жырлардағы әйелдер бейнесі

Қазақ эпосында әйелдер батырларға рух беруші, ақылшы, әрі қолдаушы ретінде сипатталады.

- Мысалы, «Қобыланды батыр» жырында Құртқа бейнесі – даналық пен көрегендіктің символы. Құртқа Қобыландыға әрдайым ақыл-кеңес беріп, оның жеңістеріне себепші болады. Оның болашақты болжай алатын қасиеті батырдың жауларын жеңуіне көмектеседі.

- «Алпамыс батыр» жырында Гүлбаршынның образы – адалдық пен шыдамдылықтың үлгісі. Ол Алпамысты ұзақ уақыт күтіп, оның жолына өмірін арнайды.

ҚОРЫТЫНДЫ

Қазақ фольклорындағы әйелдер бейнесі – ұлттың мәдениеті мен рухани құндылықтарының көрінісі. Әйелдер фольклорда тек отбасының ұйытқысы ретінде ғана емес, батыр, ақылшы, елін қорғаған тұлға ретінде көрсетіледі. Эпостық жырлар мен мақал-мәтелдер әйелдердің қоғамдағы орнының маңыздылығын аша түседі. Бүгінгі күні де фольклор арқылы әйелдің ақылдылығы мен батылдығы дәріптеліп, қазақ халқының ұлттық болмысы сақталады.

Қазақ фольклорының әйелдер бейнесін зерттей отырып, біз тек ұлттық мәдениетті ғана емес, әйелдерге деген құрметтің маңыздылығын түсінеміз. Бұл – ұрпақтан ұрпаққа жалғасатын асыл құндылық.

Қазақ фольклорындағы әйелдер бейнесі – ұлттық мәдениеттің, рухани құндылықтардың айнасы. Әйелдер образдары арқылы қоғамның маңызды құндылықтары: адалдық, батылдық, отбасы бірлігі мен даналық бейнеленеді. Эпостық жырлардан бастап, мақал-мәтелдерге дейін әйелдің рөлі ерекше дәріптеліп, оның қоғамдағы орны жоғары бағаланады. Фольклордағы бұл бейнелер қазіргі қоғам үшін де тәрбие құралы бола алады, себебі олар әйелдердің рухани және әлеуметтік маңызын ашып көрсетеді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Сейітова, Ж. “Қазақ фольклорындағы әйелдер бейнесі”. Алматы: Атамұра, 2015.
2. Әуезов, М. “Қазақ халқының эпосы мен фольклоры”. Алматы: Ғылым, 1979.
3. Нұрмағамбетов, Қ. “Қазақ ертегілері” Алматы: Білім, 2001.
4. Қоңыратбаев, Ә. “Қазақ әдебиеті тарихы”. Алматы: Рауан, 1994.
5. Қайдар, Ә. “Қазақ мақал-мәтелдері”. Алматы: Ана тілі, 1992.

ҚМ АА Күәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.